

Oikeusministeriölle, Lausuntopalvelu.fi, <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=05d37e56-2eda-4b66-82c6-377491b91d75&respondentId=14d50c9e-75b7-492d-831b-6b130cc6d884>

- Arviomuistio oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa

Oikeusministeriön lausuntopyyntö oikeudenkäyntikuluja riita-asioissa koskevasta arviomuistiosta (VN/1347/2021)

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa on asetettu tavoitteeksi oikeusturvan saavuus taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta. Eräinä keinoina tähän pääsemiseksi on hallitusohjelmassa mainittu oikeudenkäyntien kustannusten alentaminen ja oikeudenkäyntikulujen määräytymisperusteiden selvittäminen muun muassa kuluriskin alentamiseksi.

Oikeusministeriö on pyytänyt Suomen Asianajajaliittoa (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) lausuntoa oikeudenkäyntikuluja riita-asioissa koskevasta arviomuistiosta (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-897-4>).

Pydyttynä lausuntona Asianajajaliitto lausuu kunnioittaen seuraavaa:

1. Johdanto

Arviomuistiossa päädytään siihen, että riita-asioiden oikeudenkäyntikuluriski on tällä hetkellä liian suuri ja sen vuoksi kuluriskin pienentäminen yleisissä tuomioistuimissa on aiheellista, jotta muun muassa

- velvoitteet täytetään vapaaehtoisesti
- tuomioistuinten palvelut ovat saavutettavissa
- ihmiset uskaltavat puolustaa oikeuksiaan

Vuoden 1993 oikeudenkäyntikulu-uudistuksessa (HE 191/1993 s. 3–4) hävinneen osapuolen oikeudenkäyntikuluriskiä haluttiin aivan tietoisesti korottaa määräämällä voittaneen osapuolen oikeudenkäyntikulut täysimääräisesti korvattavaksi, jotta

- velvoitteet täytetään vapaaehtoisesti
- perusteettomia kanteita ei nosteta
- oikeassa oleva osapuoli voi puolustaa oikeuksiaan, kun hän tietää saavansa korvauksen kuluistaan

Arviomuistiossa kuluriskin pienentäminen katsotaan aiheelliseksi siis hyvin samankaltaisin perustein, joilla aikanaan perusteltiin kuluriskin kasvattamista.

Tämä ristiriitaisuus johtuu siitä, että oikeudenkäynnin kuluriski on optimointiongelma. Täydellistä kuluriskin tasoa ei ole olemassakaan. Sekä matalalla että korkealla kuluriskillä on omat hyvät ja huonot puolensa ja eri asemassa olevat tahot hyötyvät tai kärsivät eri tavoin matalasta tai korkeasta kuluriskistä. Oikeudenkäyntikuluriskiä ei voi perustellusti väittää liian korkeaksi (tai matalaksi), jos kuluriskin oikeaa tasoa ei ole ensin määritetty. Valitettavasti kuluriskin oikeaa tasoa ei arvioitu vuonna 1993 kuten sitä ei arvioida tässä arviomuistiossakaan.

Karkeasti ottaen voidaan sanoa, että kuluriski on suoraan verrannollinen osapuolten sovinto-halukkuuteen. Toisin sanoen matala kuluriski lisää vireille tulevien juttujen määriä ja siirtää ratkaisuvaihetta myöhemmäksi. Vastaavasti korkea kuluriski vähentää vireille tulevien juttu-jen määriä ja siirtää ratkaisuvaihetta aikaisemmaksi. Hävinneen korvattavaksi tuomittujen oi-keudenkäyntikulujen määrä on yli kaksinkertaistunut 1995–2019. Pääkäsittelyssä ratkaistujen juttujen osuus on jatkuvasti laskenut niin, että se on lähes puolittunut 2004–2019. Vuonna 2018 enää 18 % vireille tulleista jutuista ratkaistiin pääkäsittelyssä.

Jos oikeudenkäyntikuluriskiä pienennetään (keinoista riippumatta), on hyvä tiedostaa, että se tulee johtamaan siihen, että

- huonommin perusteltuja kanteita uskalletaan nostaa enemmän
- perusteltuja kanteita uskalletaan vastustaa huonommin perustein ja pidempään

Kuluriskillä on voimakas ohjaava vaikutus. Jos kulusääntelyä muutetaan, se vaikuttaa niin asi-ansaisten kuin heidän avustajiensakin toimintaan.

Vuoden 1993 oikeudenkäyntikulu-uudistus johti oikeudenkäyntikulujen kasvuun tavalla, jota uudistuksen valmistelussa ei osattu odottaa, vaikka voittaneen osapuolen kulujen korvaus-velvollisuuden kuluja kohottava vaikutus on sinänsä hyvin tunnettu kansainvälisessä oikeus-taloustieteellisessä kirjallisuudessa. Asianajajaliitto huomauttaa, että kuluriskien jakautu-mista arvioidessa on tärkeä tehdä oikeusvertailua myös EU-alueen ulkopuolelle, ja esimerkiksi Yhdysvaltojen käytäntö, jossa asianosaiset vastaavat pääosin oikeudenkäyntikuluista edellyt-täisi arviomuistiossa esitetyn lyhyen toteamuksen (s. 103) sijaan tarkempaa analyysia säänte-lyvaikutusten arvioimiseksi. Näin valmistelussa voitaisiin paremmin varautua muutosten ai-heuttamiin uusiin mahdollisiin ongelmiin.

Suomi on siis vuoden 1993 oikeudenkäyntikulu-uudistuksen jälkeen siirtynyt halvoista ku-luista ja matalasta korvausvelvollisuudesta kalliisiin kuluihin ja korkeaan korvausvelvollisuu-teen. Tämä johtuu siitä, että velvollisuus korvata hävinneen osapuolen oikeudenkäyntikulut vaikuttaa myös oikeudenkäyntikulujen määrään. Kuluja kasvattaa kummankin osapuolen halu voittaa juttunsa. Jutun voittamisen eteen halutaan tehdä kaikki mahdollinen, koska voittaja saa kulunsa korvattua ja toisaalta häviöjä joutuu korvaamaan vastapuolenkin kulut.

Koska ainoa tekijä, jolla asianosainen voi itse vaikuttaa juttunsa voittomahdollisuuksiin on ju-tun eteen tehtävä työ, korkean korvausvelvollisuuden aikaansaama asianosaisten välinen ”kil-pailu” johtaa nopeasti asiamiesten palkkioiden kasvuun. Toisin sanoen merkittävä syy oikeu-denkäyntikulujen nykyiselle tasolle ja pitkään jatkuneelle kehitykselle on kulusääntely itses-sään.

Luonnollisesti asiamiesten työn määrään vaikuttaa kulusääntelyn lisäksi muutkin seikat, kuten yhteiskunnan ja sääntelyn monimutkaistuminen sekä asiamiesten toimintaan kohdistuvat yhä korkeammat laatuodotukset.

Oikeudenkäyntikuluriskin alentaminen siis edellyttää asiamiesten palkkioiden alentamista ja koska asiamiesten palkkiot ovat riippuvaisia tehdyn työn määrästä, oikeudenkäyntikuluriskin alentaminen edellyttää oikeudenkäynnissä tehtävän työn määrän vähentämistä.

Käytännössä tehokkaita keinoja vaikuttaa kuluriskin suuruuteen on kaksi:

- alentaa hävinneen velvollisuutta korvata voittaneen kulut
- vähentää oikeudenkäynnissä tehtävän työn määrää

Näistä ensimmäinen keino soveltuu toteutettavaksi nopeasti, jälkimmäinen vaatii pidempää valmistelua.

Mikäli vuoden 1993 kulu-uudistuksen katsotaan korottaneen kuluriskiä liiaksi, ensisijainen keino korjata tilannetta on lieventää täyden korvauksen periaatetta (keino 13) tai laajentaa täyden korvauksen periaatteesta tehdyn poikkeuksen soveltamisalaa (keino 15).

Pidemmällä tähtäimellä kulujen määrää tulisi joka tapauksessa pyrkiä alentamaan vähentämällä oikeudenkäynnissä tehtävän työn määrää:

- lyhentämällä oikeudenkäyntien kestoja (keino 11)
- uudistamalla oikeudenkäyntimenettelyä (keino 8)
- ottamalla käyttöön vähäisiä vaatimuksia koskevan oikeudenkäyntimenettelyn (keino 12)

Oikeusministeriön virkamiesvalmistelussa on alustavasti tunnistettu oikeudenkäyntikulujen jakautumiseen vaikuttavat keinot, erityisesti keinot 14 (oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n soveltaminen viran puolesta) ja 16 (korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrästä säättäminen), vaalikauden 2019–2023 aikana toteutettaviksi, koska niiden on arvioitu olevan sekä käytävissä olevassa ajassa toteutettavia että välittömästi tai lyhyellä viiveellä vaikuttavia.

Edellä mainittujen keinojen lisäksi on olemassa muitakin keinoja, joita voisi toteuttaa jo nyt ilman lainsäädännön muutoksia ja joilla olisi mahdollista vaikuttaa riita-asioiden käsittelyyn lyhyelläkin aikavälillä. Asianajajaliitto on esittänyt niin sanottua **oikeudenhoidon työtapareformia** (<https://asianajajaliitto.fi/tyotapareformi/>), jossa on listattu 10 keinoja oikeudenkäynnin sujuvoittamiseksi ja kustannusten alentamiseksi. Työtapareformissa listattuja keinoja ovat muun muassa:

- Kaikkiin riita-asioihin heti prosessin alkuvaiheessa sitova prosessisuunnitelma
- Valmistelun tehostaminen (esim. preklusiopäivän asettaminen aikaisessa vaiheessa, etäyh-teyksien hyödyntäminen)
- Enemmän ratkaisuja pelkän kirjallisen valmistelun perusteella
- Todistelun tarpeen tunnistaminen ja todistelun tarkempi kohdentaminen
- Osaratkaisujen lisääminen

Asianajajaliitto pitää tärkeänä, että oikeudenhoidon työtapareformissa esitetyt keinoja tutkittaisiin jo ennen kuin arviomuistion mukaisten keinojen toteuttamiseksi tarvittavaan lainvalmistelutyöhön ryhdytään.

Tässä lausunnossa Asianajajaliitto käsittelee ensin jo vaalikauden 2019–2023 aikana potentiaalisesti toteutettavia keinoja 14 ja 16. Tämän jälkeen Asianajajaliitto käsittelee lyhyesti muita arviomuistiossa esitetyt keinoja 1–21.

Lausunnon lopuksi Asianajajaliitto esittää näkemyksensä siitä, millaiset uudistukset ja kehitystoimet Asianajajaliitto näkee tarpeellisiksi ja tehokkaiksi keinoiksi kehittää oikeudenkäyntimenettelyä tehokkaammaksi. Oikeudenkäyntimenettelyn kehittäminen vaikuttaa asianosaisille kertyvien oikeudenkäyntikulujen määrään ja niiden korvattavuuteen.

2. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n soveltaminen viran puolesta (Keino 14)

Asianajajaliiton mielestä esitetty **keino 14** (oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n soveltaminen viran puolesta) on lähtökohtaisesti hyväksyttävä ja jopa kannatettava riita-asioissa, joissa toinen tai molemmat asianosaiset ovat yksityishenkilöitä. Keinoon liittyy kuitenkin useita ongelmia, joiden vuoksi keinosta johtuvat haitat voisivat olla suuremmat kuin saavutettavissa olevat hyödyt.

Asianajajaliiton käsityksen mukaan pääsäännön muuttamista parempi vaihtoehto olisi laajentaa täyden korvauksen periaatteesta säädettyjen poikkeuksien käyttöalaa (keinot 13 ja 15).

Kulukorvauskysymyksen muuttamisessa viran puolesta harkittavaksi on kolme periaatetason ongelmaa: (i) Arviomuistiossa mainitusti olisi vastoin prosessi- ja velvoiteoikeudellisia perussääntöjä, että tuomioistuimien voisi dispositiivisissa riita-asioissa oma-aloitteisesti puuttua määrältään myönnettyyn vaatimukseen. (ii) Aiempaa useammin jutun voittanut ja oikeassa olleeksi katsottu taho ei saisi täyden korvauksen periaatteen mukaista korvausta, vaan joutuisi kärsimään osan kuluvastuusta, mitä on vaikea pitää oikeudenmukaisena lopputuloksena. Keino saattaisi myös vähentää asianosaisten halukkuutta saattaa pienempiä asioitaan tuomioistuimen ratkaistavaksi, jolloin keino toimisi sitä tavoitetta vastaan, että oikeudenkäyntikuluriski ei saisi tarpeettomasti rajoittaa oikeuden hakemista tuomioistuimesta. (iii) Kyseinen keino mahdollisesti lisäisi asianajotyön ja siten oikeudenkäyntikulujen määrää sekä tuomioistuimien työmäärää, mikä niin ikään vaikuttaisi selvityksen tavoitteiden vastaisesti.

On harkittava huolellisesti, olisiko olemassa riittävän painavia perusteita poiketa juuri oikeudenkäyntikuluvaatimusten osalta velvoite- ja prosessioikeudellisista pääsäännöistä, kun määrältään myönnettyjen pääasiavaatimusten osalta tällaista mahdollisuutta ei dispositiivisissa riita-asioissa lähtökohtaisesti ole siinäkään tapauksessa, että tuomari katsoisi myönnetyn vaatimuksen ilmeisen ylimitoitetuksi. Keino 14 voisi johtaa epätarkoituksenmukaisiin tilanteisiin, joissa tuomioistuimien hyväksyisi ylimitoitettua määrältään myönnetyn pääasiavaatimuksen, mutta leikkaisi viran puolesta hävinneen osapuolen korvattavaksi tulevia oikeudenkäyntikuluja, jotka kuitenkin perustuisivat tarpeelliseen ja todelliseen asiamiestyöhön.

Asianajajien kokemusten perusteella monilla tuomareilla ei ole ymmärrystä siitä, mitä kaikkia toimia laadukas asianajo käytännössä edellyttää. On olemassa vaara siitä, että tuomarit leikkaisivat kuluja huomattavassa määrin vain perustuen omaan henkilökohtaiseen yleisnäkemukseensä siitä, että korvattavaksi vaadittujen oikeudenkäyntikulujen määrä on suuri tai asian hoitoon ei olisi pitänyt kulua niin paljon aikaa. Riita-asioihin liittyy usein merkittävä määrä esimerkiksi selvitys- ja taustatyötä, kuten todistelun kartoitusta, joka ei missään oikeudenkäynnin vaiheessa tule tuomioistuimelle näkyväksi. Kyse on tästä huolimatta oikeudenkäynnin menestyksekkään hoitamisen kannalta välttämättömästä työstä.

Lähtökohtaisesti on syytä olettaa, että vastapuolen kuluvaatimuksen määrällinen myöntäminen perustuu asianosaisen ja/tai tämän asiamiehen huolelliseen harkintaan. Asianosainen tai tämän asiamies tuntevat parhaiten asian laadun ja sen laadukkaan hoitamisen vaatiman todellisen työmäärän ja pystyvät siten hyvin arvioimaan vastapuolen kuluvaatimusta tästä näkökulmasta. Asianajajaliitto ei tunnista sellaista ilmiötä, että jutun vastapuolilla olevat asiamieskollegat myöntäisivät tavanomaisesti toistensa ylimitoitettuja kuluvaatimuksia. Tällainen menettely olisi myös asianajajia velvoittavien eettisten sääntöjen vastaista. Pikemminkin asianajajat pyrkivät tyyppillisesti hyvin matalalla kynnyksellä paljoksumaan vastapuolensa kuluvaatimusta.

Tuomioistuimilla on jo nykyisten prosessinjohtovaltuuksiensa rajoissa mahdollisuus keskustella asianosaisia esitetyistä kuluvaatimuksista. Asianajajien kokemuksen mukaan kuluvaatimuksia kuitenkin keskustelutetaan varsin niukasti. Usein tuomioistuin tuomitsee tarkemmin perustelematta hävinneen osapuolen korvaamaan kaikki asian voittaneen osapuolen vaatimat kulut, vaikka hävinnyt osapuoli ei olisi nimenomaisesti myöntänyt kuluvaatimusta määrältään ja vaikka pelkkää vaikenemista vastapuolen oikeudenkäyntikulujen määrästä ei voida pitää niiden myöntämisenä (KKO 1997:26). Mikäli tuomioistuin katsoisi esitetyn kuluvaatimuksen vaikuttavan ylimitoitetulta, tulisi tuomioistuimen selvästi useammin ja yksityiskohtaisemmin keskusteluttaa asia ja varmistaa, että vaatimuksen esittäjän vastapuoli todella tarkoittaa myöntää vaatimuksen määrältään. Tuomioistuin voisi tarvittaessa selvittää asianosaiselle, mitä myöntäminen käytännössä merkitsee, mikäli tämä häviää jutun.

Tällä hetkellä oikeudenkäyntikulujen leikkaamista perustellaan tuomioistuinten ratkaisuihin tyyppillisesti hyvin niukasti. Jos tuomarit leikkaisivat kuluja viran puolesta, tulisi tällaisilta ratkaisuilta edellyttää huomattavasti aiempaa kattavampia perusteluja jo siksi, että tehokas muutoksenhaku olisi mahdollinen. Ennakoimaton riski kulujen leikkaamisesta nostaisi kynnystä lähteä esittämään vaatimuksia tuomioistuimessa siinäkin tapauksessa, että asianosaisen pääasiavaatimus olisi perusteltu.

Tuomioistuimen mahdollisuus leikata viran puolesta kuluja johtaisi siihen, että asianosaisten olisi aiempaa huomattavasti tarkemmin perusteltava kuluvaatimuksensa esittämisen yhteydessä, miksi yksittäiset toimenpiteet ovat olleet tarpeellisia, niihin käytetty aika kohtuullinen, ja miksi vaatimus kokonaisuudessaan on kohtuullinen ja tulisi hyväksyä. Asianosainen ei enää voisi luottaa siihen, että määrällisen myöntämisen tilanteessa tarkempi perustelu ei ole tarpeen. Tällaisten perustelujen esittäminen lisäisi asianajotyötä ja kasvattaisi oikeudenkäyntikulujen määrää, mikä ei ole toivottava kehityssuunta.

Vastaavasti viran puolesta (vastoin asianosaisten kantaa) tehtyjen kuluratkaisujen ratkaiseminen, tarkempien perustelujen kirjoittaminen ja ratkaisuja koskevat valitukset lisäisivät tuomioistuinten työmäärää varsinkin laajoissa riita-asioissa. Myöskään tämä ei ole toivottava kehityssuunta.

Tällä hetkellä kärjäoikeuden kuluratkaisuista myönnetään erittäin harvoin jatkokäsittelylupia, ja jollei kärjäoikeuden pääasiantarkaisun lopputulos muutu, kärjäoikeuden kuluratkaisu jää voimaan. Mikäli tuomioistuin tulevaisuudessa viran puolesta ja vastoin toisen asianosaisen määrällistä myöntämistä leikkaisi kuluja, tulisi tällaisesta ratkaisusta olla huomattavasti nykyitä parempi mahdollisuus saada ratkaisua koskeva valitus uudelleenarvioitavaksi ylemmässä oikeusasteessa (jatkokäsittelylupa tai valituslupa).

3. Korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrästä säättäminen (Keino 16)

Asianajajaliiton käsityksen mukaan arviomuistiossa mainittu **keino 16** (korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrästä säättäminen) johtaisi niin merkittäviin oikeussuoja- ja oikeusturvaongelmiin, ettei sitä ainakaan ilman soveltamisalan tarkkarajaista rajaamista ja poikkeamismahdollisuuksia voida perustellusti pitää todellisena vaihtoehtona. Ns. korvauskaton soveltuvuus voisi tulla arvioitavaksi asioissa, joissa asianosaisena on yksityishenkilö. Näissäkin tapauksissa korvauskatto tulisi olla mahdollista jättää soveltamatta mm. tilanteissa, joissa hävinnyt osapuoli on ajanut ilmeisen perusteetonta juttua tai muutoin menettelyllään aiheuttanut ylimääräistä työtä tai toimia vastapuolelle tai jossa asian erityinen luonne antaisi perusteen poiketa kulukatosta.

Korvauskaton periaatteellinen ongelma on siinä, että arviomuistiossakin todetusti oikeudenkäynnin voittanut asianosainen joutuisi maksamaan perustellun oikeussuojan saamisesta. Tätä on vaikea pitää oikeudenmukaisena ratkaisuna. Periaatteen tasolla on vaikea nähdä aihetta soveltaa muuta kuin täyden korvauksen periaatetta yksittäisine tapauskohtaisine poikkeuksineen.

Korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrästä säättäminen johtaisi todennäköisesti siihen, että etenkin yksityishenkilöiden välisissä riidoissa monet asiamiehet suostuisivat siihen, että heidän veloittamansa enimmäispalkkio olisi korvaustaulukon mukainen. Tämä yleisellä tasolla todennäköisesti alentaisi oikeudenkäyntikulujen määrää näissä asioissa. Tällaisten oikeudenkäyntiasiamiesten elinkeinon kannalta muutos merkitsisi sitä, että heidän olisi tulotasonsa säilyttääkseen pyrittävä lisäämään hoidettavanaan olevien juttujen määrää ja samalla vähentämään yksittäiseen juttuun käyttämänsä työmäärää, mikäli työmäärä näyttäisi ylittävän kulukatosta salliman työmäärän. Oletettavaa on, että tämä johtaisi asiamiestyön laadun heikentymiseen sekä aktiivisempaan pyrkimykseen saada juttuja, ajaa niitä tarpeettoman perinpohjaisesti kulukattoon saakka sekä ajaa heikkoja juttuja.

Asianmukaisesti toimivasta kulukatosta säättäminen on erittäin haastavaa ottaen huomioon tuomioistuimessa käsiteltävien asioiden laajan kirjon. Esimerkiksi riidan intressin suuruus vaikuttaa vain rajallisesti jutun laadukkaaseen hoitamiseen vaadittavan asiamiestyön määrään. Pelkästään riidan intressin mukaan määräytyvä kulukorvauskatto johtaisi varmuudella kohtuuttomaan lopputulokseen osassa sen piiriin kuuluvista asioista.

Asioissa, joissa asian tosiseikasto ja näyttö on laajaa suhteessa riidan intressiin, korvauskatto oletettavasti myös siirtäisi asian selvittämistä asiamieheltä tuomioistuimelle. Esimerkkinä voidaan ajatella rakennusurakkaa koskevaa asiaa, jossa riita koskee 20 lisä- ja muutostyökohtaa, ja riidan intressi (esim. 100.000 euroa) johtaisi 5.000 euron korvattavaan asianajokuluun.

Palkkio ei käytännössä mahdollistaisi asian huolellista työkohdittaista arviointia ja perustelua, vaan asiamies todennäköisesti tyytyisi muotoilemaan päämiehen toiveen mukaiset vaatimukset, muokkasi pintapuolisesti päämiehen kirjoittamia perusteluja sekä liittäisi mukaan mahdollisesti relevantin asiakirja-aineiston siihen tarkemmin perehtymättä. Tarkempi selvittäminen jäisi tällöin käytännössä pitkälti tuomioistuimen tehtäväksi, mikä aiheuttaisi lisähaasteita tuomioistuimille ja menettelyn sujuvuudelle sekä ennen kaikkia asianosaisen oikeusturvan toteutumiseksi.

Oikeudenkäyntikulujen korvauskatto johtaisi käytännössä myös siihen, että asianosaiset, käytännössä yksityishenkilöt, eivät kaikissa tilanteissa saisi ammattitaitoista oikeudenkäyntiasiamiestä juttuaan hoitamaan. Tilanteissa, joissa asian hoitamisen vaatima työmäärä olisi suhteettoman suuri verrattuna korvauskaton mukaiseen palkkioon, olisi olemassa vaara siitä, että asianosainen ei löytäisi asiamiestä, ellei suostuisi maksamaan tälle kulukaton ylittävää palkkiota. Asianajajaliiton mielestä tämä olisi oikeusturvan toteutumisen kannalta merkittävä ongelma. Ei myöskään ole oikeudenmukaista, että asianosainen joutuisi jutun voittaessaan kärsimään itse mahdollisesti kulukaton merkittävästikin ylittävät oikeudenkäyntikulunsa, vaikka käytetty asiamiestyö olisi tosiasiassa ollut jutun laatu huomioon ottaen välttämätöntä. Kulukatto nostaisi entisestään varsinkin yksityishenkilöiden kynnystä viedä monimutkaisempia ja intressiltään suurempia asioita tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Korvauskatto mahdollistaisi myös kiusanteko- ja painostusluonteiset kanteet nykyistä selvästi paremmin. Esimerkiksi vastaaja, johon naapuri on kohdistanut 5.000 euron perusteettoman korvauskanteen erinäisten väitettyjen toimien takia, ei todennäköisesti saisi asiamiestä puolustautumiseen, koska oikeudenkäyntiasiamiehet eivät palkkion työmäärään suhteutetun alhaisuuden takia suostuisi ottamaan juttua hoidettavakseen. Vastaaja joutuisi hoitamaan asiansa itse tai käyttäessään asiamiestä kärsimään suuren osan asianajokuluista vahinkonaan, taikka välttääkseen riidan ja kuluvastuun suostumaan maksamaan kantajalle perusteettoman sovintokorvauksen.

Vaikka korvattaville kuluille säädettäisiin korvauskatto, on oletettavaa, että kysytyimmät hyvät oikeudenkäyntiasiamiehet eivät jatkossakaan tinkisi palkkioistaan etenkin päämiesten ollessa yrityksiä tai muita yhteisöjä. Heidän päämiestensä asianajopalvelun laatu säilyisi korkealla tasolla. Lisäksi kulukorvauskatto kannustaisi ammattitaitoisimpia yksityishenkilöiden asioita hoitaneita asiamiehiä siirtymään hoitamaan yritysten ja yhteisöjen asioita tai kulukatottomia juttuja, mikä heikentäisi yksityishenkilöiden käytettävissä olevien asiamiespalvelujen yleistä laatua. Yhdessä edellä kerrotun kanssa korvauskatto johtaisi siten todennäköisesti asianajopalveluiden yhä suurempaan laadulliseen jakautumiseen ja oikeusturvamahdollisuuksien eriarvoistumiseen.

Yritysten välisten sopimusriitojen osalta on vielä todettava, että yritykset ovat nykytilanteessa solmineet sopimuksensa ja jakaneet niissä vastuita ja riskejä sen taustaoletuksen perusteella, että riitatilanteessa häviäjät (väärässä oleva) joutuu kantamaan oikeudenkäyntikulut. Asianajajaliiton käsityksen mukaan on oletettavaa, että yritykset haluavat jatkaa tämän periaatteen soveltumista jatkossakin. Yritysten perusteltujen odotusten vastaista olisi lyhyellä aikavälillä ja kesken sopimuskausien siirtyä korvauskaton soveltamiseen yritysten laajoissa riita-asioissa.

Mikäli korvauskatto otettaisiin käyttöön, Asianajajaliiton mielestä yritysten väliset riita-asiat tulisi jättää sen ulkopuolelle, tai vähintään niiden osalta tulisi säätää riittävän pitkää siirtymäajasta, jonka aikana suuri osa voimassa olevista lyhytkestoisista sopimuksista ehtii päättyä ja pitempikesktoisten sopimusten osalta ehditään neuvotella riitojen ratkaisulausekkeet tarvittavilta osin uudelleen. Asianajajaliiton oletus on, että korvauskatosta säätäminen siirtäisi yritysten väliset riidat vielä nykyistä laajemmin välimiesmenettelyssä käsiteltäviksi.

4. Kommentit muista keinoista

Arviomuistiossa on edellä käsiteltyjen keinojen 14 ja 16 lisäksi esitetty 19 muuta keinoa vaikuttaa oikeudenkäyntikuluihin. Asianajajaliitto lausuu seuraavassa muista mainituista keinoista.

4.1. Etupäässä alan kilpailutilanteeseen vaikuttavat keinot (Keinot 1-4)

Keino 1 (Oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien kelpoisuusvaatimusten alentaminen) Asianajajaliitto ei pidä varteenotettavana keinona pyrkiä alentamaan oikeudenkäyntikuluja, vaan näkee tarpeellisena kelpoisuusvaatimusten kiristämisen niiden alentamisen sijaan. Kelpoisuusvaatimuksia on lisätty nimenomaan sen vuoksi, että se on katsottu tärkeäksi asianosaisten oikeusturvan toteutumisen kannalta. Lisäksi asiantuntevat avustajat lisäävät käsittelyn tehokkuutta. Asiamiesten matala osaamistaso johtaa turhiin vaatimuksiin ja todisteluun.

Viitaten arviomuistiossa lausuttuun, esitetyt keino 2 (Juristien koulutusmäärien lisääminen), keino 3 (Oikeudenkäyntikuluarvion laatiminen) ja keino 4 (Hinnottelun läpinäkyvyyden lisääminen) ovat epävarmoja tai epätarkoituksenmukaisia ja joka tapauksessa teholtaan heikkoja keinoja oikeudenkäyntikuluihin vaikuttamiseen.

4.2. Oikeudenkäyntikulujen kertymistä ylipäätään vähentäviä keinoja (Keinot 5-12)

Keino 5 (Asianajopalveluiden vapauttaminen arvonlisäverosta) ei ole ainakaan lyhyellä aikavälillä realistinen vaihtoehto (EU-lainsäädäntö). On myös mahdollista, että arvonlisäveron osuuden poistuminen palkkioista johtaisi markkinamekanismin mukaisesti asiamiesten veloitusperusteiden korottamiseen vastaavalla määrällä, jolloin arvonlisäveron poisto ei vaikuttaisi sellaisten henkilöiden tai yhteisöjen maksettavaksi tulevien oikeudenkäyntikulujen kokonaismäärään, jotka eivät ole olleet oikeutettuja vähentämään arvonlisäveron osuutta. Tällöin arvonlisäveron osuus käytännössä siirtyisi Suomen valtiolta asiamiehille, mitä ei voida pitää toivottavana lopputuloksena.

Keino 6 (Oikeudenkäyntimaksun alentaminen) olisi tehoton ja epätarkoituksenmukainen keino. Ensinnäkin oikeudenkäyntimaksut muodostavat verrattain pienen osan oikeudenkäyntikuluista, jolloin niiden määrän muuttaminen ei juuri vaikuta oikeudenkäyntikulujen kokonaismäärään. Toiseksi oikeudenkäyntimaksujen alentaminen madaltaisi tarpeettomasti kynnyistä laittaa vireille ilmeisen perusteettomia, kiusantekotarkoituksessa tehtyjä tai merkitykseltään erittäin vähäisiä asioita. Tämä lisäksi tarpeettomasti tuomioistuimen työmäärää.

Keino 7 (Asianajopalkkioiden hintasääntely)

Arviomuistiossa käsitellään kaikista keinoista laajimmin keinoa 7 (asianajopalkkioiden hintasääntely) ja tekstin valossa tätä keinoa pidetään ilmeisesti toteuttamiskelpoisena, mihin käsitykseen Asianajajaliitto ei yhdy.

Arviomuistion mukaan oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan oikeus palkkioon voitaisiin rajoittaa vain tietynsuuruiseen palkkioon päämieheltään kustakin oikeudenkäynnin vaiheesta, ja että säädettyä suuremmasta palkkiosta ei voitaisi sopia. Arviomuistion mukaan Saksassa olisi säädetty pitkälti tällä tavalla.

Asianajajaliitto toteaa ensinnäkin, että arviomuistiossa esitetty malli poikkeaa saksalaisesta ratkaisusta. Saksassa asiamies ja päämies voivat sopia myös palkkiotaksoja korkeammista hinnoista ja näin yleisesti myös laajoissa riita-asioissa tehdään. Asianajajaliiton tietojen mukaan esimerkiksi yritysten välisissä kaupallisissa riidoissa asiamiesten palkkiot perustuvat pääsääntöisesti tuntihintaveloitukseen.

Asianajajaliiton mielestä on vaikea nähdä tarvetta asianajopalkkioiden sääntelyyn ainakaan muiden kuin yksityishenkilöiden ostamien asianajopalveluiden osalta.

Arviomuistiossa esitetään, että laissa on jo tällä hetkellä säännöksiä hinnoittelusta eräillä aloilla (lääkkeet, telekommunikaatio). Arviomuistiossa ei mainita, että Suomessa ei ole säännelty hinnoittelua minkään asiantuntijapalvelun osalta. Asianajajaliiton käsityksen mukaan missään länsimaaisessa oikeusvaltiossa ei ole pakottavasti säännelty asianajopalveluiden hintoja arviomuistiossa keinona esitetyn mallin mukaisesti. Näitä taustoja vasten on vaikea nähdä, miten voitaisiin perustella oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien pakottava hintasääntely Suomessa.

Jos hintasääntelyllä tavoiteltaisiin merkityksellistä oikeudenkäyntikulujen laskua, vaihekohtaiset taksat olisi mitoitettava tämän mukaisesti suhteellisen alhaisiksi. Näin toteutettuna Asianajajaliitto pitää mahdollisen hintasääntelyn negatiivisia vaikutuksia ihmisten ja yritysten oikeusturvan toteutumiseen, suomalaiselle oikeusjärjestelmälle sekä asianajomarkkinalle siinä määrin merkittävänä, ettei hintasääntelyn toteuttaminen ole mahdollista.

On oletettavaa, että pakottava hintasääntely mullistaisi oikeudenkäyntiasiamies- ja -avustajapalveluiden saatavuuden ja markkinan. Näiden palveluiden kannattavuus heikentyisi niin merkittävästi, että asiamiespalvelut ulkoistettiin laajemmin asianajopalveluita tarjoavista asianajotoimistoista omiksi heikommin kannattaviksi toimistoiksi. On oletettavaa, että taloudellisten syiden takia yhä harvempi juristi hakeutuisi oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tehtäviin, vaan he valitsisivat muunlaiset asianajotehtävät tai muut juristitehtävät.

Oikeudenkäyntiasiamiesten olisi kohtuullisen tulotason saavuttaakseen pyrittävä lisäämään hoitettavanaan olevien juttujen määrää ja vähentämään yksittäiseen juttuun käyttämänsä työmäärää. Oletettavaa on, että tämä johtaisi asianajon laadun heikentymiseen sekä aktiivisempaan pyrkimykseen saada juttuja ja ajaa heikkoja tai jopa perusteettomaksi ymmärrettyjä juttuja. Asioissa, joissa jutun tosiseikasto ja näyttö on laajaa suhteessa riidan intressiin, korvauskatto oletettavasti myös siirtäisi asian selvittämistä asiamieheltä tuomioistuimelle. Samoin kuin korvauskaton osalta on edellä todettu, hintasääntely mahdollistaisi myös kiusanteko- ja painostusluonteiset kanteet nykyistä selvästi paremmin.

Hintasääntely aiheuttaisi oikeusturvan saatavuuden kannalta samat ongelmat kuin edellä on korvauskaton osalta mainittu. Tilanteissa, joissa asian hoitamisen vaatima työmäärä olisi suhteettoman suuri verrattuna korvauskaton mukaiseen palkkioon, on vaara siitä, että asianosainen ei löytäisi asiamiestä juttua hoitamaan. Ongelmaa pahentaisi edelleen se, että edellä todetusti hintasääntely vähentäisi todennäköisesti oikeudenkäyntiasiamiestehtäviä hoitavien juristien määrää merkittävästi. Asianajajaliiton mielestä tämä olisi oikeusturvan toteutumisen kannalta merkittävä ongelma.

Hintasääntely johtaisi todennäköisesti myös siihen, että suomalaisia oikeudenkäyntiasiamiehiä siirtyisi ulkomailla sijaitseviin toimipisteisiin (lähinnä Tukholmaan ja Tallinnaan) ja tarjoaisi sieltä asianajopalvelua (ilman hintasääntelyä) suomalaisiin oikeudenkäynteihin. Tätä toimintatapaa käytettäisiin oletettavasti etenkin suuremmissa yritysten välisissä riidoissa, joissa asianosaisena oleva yritys haluaa varmistaa asianajopalvelun riittävän laadun ja on valmis maksamaan palvelusta tuntiperusteista veloitusta.

Yllä kuvattu hintasääntelystä seuraava todennäköinen kehitys asianajopalveluissa johtaisi siis merkittäviin ongelmiin asianajopalveluiden tarjonnassa ja saatavuudessa, asianajopalveluiden laadun heikkenemiseen sekä asianajotyön siirtymiseen ulkomaille ja valtion verotulojen menetykseen.

Keino 8 (Oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen) on Asianajajaliiton näkemyksen mukaan tehokas ja tarkoituksenmukainen keino oikeudenkäyntikulujen määrän hallitsemiseksi. Keinoa käsitellään tarkemmin jäljempänä.

Keinoa 9 (Preklusiosääntelyn lieventäminen) Asianajajaliitto ei pidä tehokkaana eikä tarkoituksenmukaisena keinona. Arviomuistiossa on esitetty ajatus, että preklusio myötävaikuttaisi oikeudenkäyntikulujen kasvuun siten, että kun asianosaisten tulee varhaisessa vaiheessa vedota kaikkiin mahdollisiin seikkoihin ja todisteisiin niiden prekludoitumisen välttämiseksi, panostaisivat asianosaiset oikeudenkäyntiin varhaisessa vaiheessa tarpeettoman paljon. Tämä taas kerryttäisi tarpeettomasti oikeudenkäyntikuluja.

Asianajajien kokemuksen mukaan preklusio johtaa hyvin harvoin arviomuistiossa kuvattuun toimintaan. Päinvastoin, esimerkiksi valmistelun sisäistä preklusioleikkuria (OK 5:22) tulisi soveltaa tuomioistuimissa nykyistä selvästi useammin, jolloin asian valmistelu olisi tehokkaampaa ja nopeampaa, kun asianosaiset eivät voisi jättää jatkuvasti uutta aineistoa pienissä erissä pitkän ajan kuluessa. Vastaavasti pääkäsittelypreklusio (OK 6:9) lähtökohtaisesti estää uuden aineiston tuomisen pääkäsittelyvaiheessa, jolloin pääkäsittelyjä ei siirry tarpeettomasti uuden aineiston myötä. Näemme ennen kaikkea prosessien pitkittymisen hyvin merkittäväksi syyksi oikeudenkäyntikulujen tarpeettomalle kertymiselle. Preklusion tehokas soveltaminen tiivistää ja tehostaa juttujen käsittelyä.

Keinoa 10 (Asian ratkaiseminen pääkäsittelyä toimittamatta) Asianajajaliitto pitää kannatettavana. Tällä hetkellä asian ratkaiseminen kirjallisessa menettelyssä edellyttää, ettei kukaan asianosainen sitä vastusta (OK 5:27a). Asianajajien näkökulmasta on syytä harkita säännöksen muuttamista siten, että vaatimus kaikkien asianosaisten suostumuksesta poistettaisiin ja tuomioistuimelle annettaisiin mahdollisuus määrätä asia kirjallisessa menettelyssä käsiteltäväksi muulloinkin, milloin se asian laadun kannalta olisi soveliasta. Keino 10 olisi oikeudenkäyntikulujen kertymisen kokonaisuuden kannalta todennäköisesti merkitykseltään vähäinen, koska edelleen merkittävä osa asioista tulisi joka tapauksessa käsiteltäväksi suullisessa menettelyssä - varsinkin juuri laajemat riita-asiat, joissa kulujen määrä tyypillisesti nousee suuremmaksi.

Keino 11 (Oikeudenkäyntien keston lyhentäminen) on Asianajajaliiton näkemyksen mukaan tehokas ja tarkoituksenmukainen keino oikeudenkäyntikulujen määrän hallitsemiseksi. Keinoa käsitellään tarkemmin jäljempänä.

Keino 12 (Vähäisiä vaatimuksia koskeva oikeudenkäyntimenettely) on Asianajajaliiton näkemyksen mukaan tehokas ja tarkoituksenmukainen keino oikeudenkäyntikulujen määrän hallitsemiseksi. Keinoa käsitellään tarkemmin jäljempänä.

4.3. Keinot, joilla puututtaisiin asiassa aiheutuneiden oikeudenkäyntikulujen jakautumiseen voittaneen ja hävinneen asianosaisen välillä (Keinot 13-18)

Keino 13 (Täyden korvauksen periaatteen lieventäminen): Asianajajaliitto katsoo, että täyden korvauksen periaatteesta kulujen korvaamisen selvänä lähtökohtana ei tule luopua. Tällä hetkellä oikeudenkäymiskaaren 21 luku sisältää jo useita säännöksiä, jotka mahdollistavat em. periaatteesta poikkeamisen tietyissä tilanteissa.

Asianajajien kokemuksen mukaan näitä säännöksiä sovelletaan tuomioistuimissa valitettavan harvoin, mihin osaltaan vaikuttaa oikeuskäytännön muodostuminen niiden soveltamisalaa rajoittavaksi.

Täyden korvauksen periaatteesta poikkeamisen mahdollistavien säännösten sisältö tulisi arvioida huolellisesti ja ko. säännöksiä tulisi tarvittaessa muuttaa siten, että niitä voitaisiin tulevaisuudessa soveltaa nykyistä useammin.

Keino 14 (Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n soveltaminen viran puolesta) on käsitelty edellä.

Keinon 15 (Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttaminen) osalta Asianajajaliitto viittaa edellä keinon 13 kohdalla lausuttuun.

Keino 16 (Korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrästä säättäminen) on käsitelty edellä.

Keino 17 (Korvattavan vastapuolen tuntiveloituksen rajoittaminen) vastaa periaatteeltaan pitkälti keinoa 16 ja Asianajajaliitto viittaa tältä osin keinon 16 osalta lausuttuun. Kulukatton rajoittaminen nimenomaan tuntihinnan osalta verrattuna kiinteään kulukattoon saattaisi olla tarkoituksenmukaisempaa, koska tällöin tulisi paremmin huomioiduksi juttujen moninaisuus ja sen vaikutus asiamiehen työmäärään.

Keinoa 18 (Korvattavien oikeudenkäyntikulujen enimmäismäärän vahvistaminen valmistelussa) Asianajajaliitto pitää tehottomana. Ensinnäkin tieto kulujen määrästä tulisi joka tapauksessa asianosaisen tekemän riskiarvion kannalta liian myöhään, koska juttu olisi jo vireillä kulujen määrän tullessa vahvistetuksi. Lisäksi vielä valmistelun jälkeen voi ilmetä tekijöitä, jotka vaikuttavat merkittävästikin jutun ajamisen vaatimaan työmäärään. Keinoa 18 koskisi samat negatiiviset vaikutukset kuin muitakin korvattavien kulujen leikkaamista koskevia keinoja. Lisäksi kuluratkaisun käsittely valmistelussa aiheuttaisi tuomioistuimelle ja asiamiehille ylimääräistä työtä, kun tulevia toimenpiteitä tulisi pyrkiä ennakoimaan ja perustelemaan mahdollisimman tarkasti.

4.4. Muut keinot (Keinot 19-21)

Keinoa 19 (Kuluttajariitalautakunnan toimivallan laajentaminen) Kuluttajariitalautakunnassa käsitellään asioita pelkän kirjallisen aineiston perusteella, vaikka ne vaatisivat henkilötodistelua ja tämä vaikuttaa myös kuluttajariitalautakunnassa käsiteltyjen asioiden lopputulokseen. Asianajajaliitto toteaa, että kuluttajariitalautakunnan toimivallan laajentamiseen liittyy siksi arviomuistiosakin mainitut haasteet. Vaihtoehtoisesti olisi syytä selvittää kuluttajariitojen osalta kevennetyn tuomioistuinmenettelyn säätämistä. Merkittävä osa kuluttajariidoista soveltuisi hyvin ratkaistavaksi erillisessä vähäisiä vaatimuksia koskevassa oikeudenkäyntimenettelyssä (keino 12).

Keino 20 (Sovittelun edistäminen) on hyvin kannatettava. Useissa riidoissa sovinto on asianosaisille paras lopputulos, koska osapuolet saavat itse päättää lopputuloksen, kulujen kertyminen lakkaa ja riita saadaan ratkaistuksi yleensä sen aikaisessa vaiheessa.

Riitojen laajempi sopiminen keventää tuomioistuimen työtaakkaa ja vaikuttaa sitä kautta positiivisesti myös niiden asianosaisten juttujen käsittelyyn, jotka eivät voi tai halua sopia omaa juttuaan (juttujen käsittely nopeutuu ja tehostuu). Sovittelun ja sovinnon tulee kuitenkin lähteä asianosaisten omista lähtökohdista ja tarpeista, eikä sovittelu saa olla ainoa vaihtoehto asianosaiselle tilanteessa, jossa asianosainen ei koe saavansa tuomioistuimesta oikeutta pitkiksi venyvien käsittelyaikojen ja kohtuuttoman kuluriskin vuoksi.

Asianajajaliitto pyrkii omalta osaltaan jatkuvasti edistämään ja lisäämään sovittelun käyttöä riidanratkaisukeinona ja myös tuomioistuinsovittelun kehittämistä pidetään erittäin tärkeänä. Sovittelun kehittäminen on yksi niistä keinoista, joilla osaltaan voidaan vaikuttaa oikeudenkäyntikuluihin, mutta sovittelun edistämällä ei voida eikä tule pyrkiä korvaamaan tarvetta oikeudenkäyntimenettelyn kehittämiseksi ja uudistamiselle siten, että oikeudenkäynnin kesto ja kulut pysyisivät kohtuullisella tasolla.

Keino 21 (Oikeusavun ja oikeusturvavakuutusten kehittäminen):

Asianajajaliitto pitää hyvänä arviomuistiossa mainittua oikeusavun kehittämistarpeen selvittämistä.

Oikeusturvavakuutuksia Asianajajaliitto pitää tärkeänä keinona hallita oikeudenkäyntikuluriskiä. Oikeudenkäyntikuluihin liittyvä riski, joka rajoittaa tuomioistuimessa asiointia, koskettaa voimakkaimmin juuri yksityishenkilöitä tai hyvin pieniä yrityksiä tai yhteisöjä. Näille tahoille joutuminen riita-asian asianosaiseksi tuomioistuimeen on tyyppillisesti kerran tai enintään muutaman kerran elämän / elinkaaren aikana realisoitua, hyvin epätoivottava riski. Riski on tyyppillisesti pieni, mutta realisoituessaan se voi olla asianosaisen talouden kannalta erittäin merkittävä.

Sekä yksityishenkilöt että yhteisöt voivat hallita taloudellisia riskejään monin tavoin erilaisin vakuutuksin (koti- ja kiinteistövuokrat, sairaus- ja henkivakuutukset, omaisuus- ja vastuuvakuutukset jne.). Myös oikeudenkäynti on vakuutettavissa oleva riski.

Arviomuistiossakin todetusti tavanomainen oikeusturvavakuutusten vakuutusmäärä – eli vakuutusyhtiön maksettava enimmäiskorvausmäärä – on ollut pitkään 8 500 euroa, joskin markkinoilla on myös laajennettuja vakuutuksia, joissa enimmäiskorvausmäärä on 17 000 euroa. Oikeusturvavakuutus kattaa harvemmin vakuutetun maksettavaksi tulevia vastapuolen oikeudenkäyntikuluja. Tyyppillinen kotivakuutukseen sisältyvä vapaaehtoinen oikeusturvavakuutus on Asianajajaliiton käsityksen mukaan varsin edullinen eli oikeusriskin hallinnasta ei olla yleisesti ottaen valmiita maksamaan. Tähän saattaa vaikuttaa se, että tyyppillisesti varsinkaan yksityishenkilöt, joille tuomioistuinasiointi tai oikeudellisten palvelujen ostaminen ei ole tuttua, eivät hahmota oikeusriskien merkitystä niiden harvoin realisoituessa.

Jos yksityishenkilö joutuu oikeudenkäynnin osapuoleksi esimerkiksi hometalo- tai urakkariidassa, vakuutusten tyyppillinen korvauskatto ei todennäköisesti riitä läheskään kattamaan edes asianosaisen omia oikeudenkäyntikuluja varsinkin, jos juttu etenee ylempiin oikeusasteisiin. Tällaisen vakuuttamattoman riskin realisoituminen merkitsee epäilemättä monille sitä, että täysimittaiseen oikeudenkäyntiin osallistuminen ei ole realistinen vaihtoehto ja asia joudutaan sopimaan epäedullisin ehdoin.

Asianajajaliitto pitää tärkeänä, että vakuutusten roolia ja merkitystä oikeudenkäyntikuluriskin kattamisessa selvitettäisiin tarkemmin. Oikeusturvavakuutukset ovat vapaaehtoisia, joten ongelmaksi saattaa muodostua se, että vakuutuksia ei oteta, vaikka niitä olisikin kattavammin tarjolla. Olisi kuitenkin syytä selvittää mahdollisia keinoja, joilla vakuutuskattavuutta olisi vakuutusten vapaaehtoisuudesta huolimatta mahdollista lisätä.

5. Pidemmän tähtäimen uudistustarve

5.1. Oikeudenkäynnin keston lyhentämisestä (keino 11)

Keino 11 on oikeudenkäynnin keston lyhentäminen. Arviomuistion mukaan (s. 96) oikeudenkäyntikulut ovat kasvaneet samaa tahtia oikeudenkäyntien keston pidentymisen kanssa. Asianajajaliitto toteaa, että asianajajien kokemuksen mukaan oikeudenkäynnin pitkä kesto lisää siinä tehtävän työn määrää. Oikeudenkäyntien keston merkitystä oikeudenkäyntikulujen kannalta ei pidä väheksyä. Tämä mahdollinen yhteys tukee myös päätelmää siitä, etteivät oikeudenkäyntien kustannukset johdu ainoastaan asianosaisten toimista, vaan myös asiaa käsittelevän viranomaisen toiminnalla on vaikutusta kustannuksiin.

Oikeudenkäynnin kestosta aiheutuva ongelma liittyy siihen, että eri prosessitoimien välillä on pitkiäkin aikoja, jolloin asiassa ei tapahdu mitään. Tämä johtaa tyyppillisesti kahteen asiaan. Ensinnäkin, asianosaiset ja heidän edustajansa joutuvat perehtymään samaan asiaan useita kertoja prosessin eri vaiheissa. Toiseksi, asian käsittelyn pitkittyessä asianosaisilla on tapana laajentaa ja muuttaa argumentaatiotaan. Tämä johtuu siitä, että asiaan uudelleen perehdyttäessä kehitetään uutta argumentaatiota ja toisaalta ajan kuluessa myös riitaan liittyvä reaalitilanne on voinut muuttua monellakin tapaa.

Asianajajaliiton käsityksen mukaan arviomuistiossa esitetty kannanotto, jonka mukaan pidempi aika valmisteluistunnon ja pääkäsittelyn välillä ei kasvattaisi uudelleenperehtymisen tarvetta, on virheellinen. Kokemuksen mukaan perehtymistarve on vähäisempi, kun prosessitoimien aikavälit ovat pienemmät. Lisäksi, tosiasiallisesti valmisteluistunnon ja pääkäsittelyn välinen aika voi olla jopa vuoden tai pidempäänkin. Pitkät käsittelyajat lisäävät myös asianosaisten huolta heidän asioidensa etenemisestä ja edellyttävät usein sitä, että asianajajan on keskusteltava asiasta useasti päämiehensä kanssa jutun seisoessa tuomioistuimessa.

Asianajajaliiton käsityksen mukaan nopeampi oikeudenkäyntimenettely voisi alentaa oikeudenkäyntikuluja. Kun kanteen ja vastauksen jälkeen toimitettaisiin nopeasti valmisteluistunto ja hyvin pian sen jälkeen pääkäsittely, tämä hyvin todennäköisesti vähentäisi oikeudenkäynnissä tehtävän työn määrää merkittävästi. Asiaan ei tarvitsisi perehtyä uudelleen kerta toisensa jälkeen ja oikeudenkäyntitoimenpiteitä ei lyhyessä prosesseissa voitaisiin myöskään tehdä niin paljon puhumattaan lisäargumentaation kehittämisestä.

Asianajajaliiton käsityksen mukaan tuomioistuimet voisivat käyttää enemmän niillä olevaa prosessinjohto-oikeutta ja myös vaatia asianosaisia nopeampaan käsittelyaikatauluun. Käytännössä tuomioistuimet kuitenkin antavat riita-asioissa niin paljon lisämääräaikaa, kuin asianosaiset pyytävät ja aikatauluttavat mielellään prosesseja väljästi. Asianajajaliitto toteaa, että arviomuistiossa mainituissa toisessa riidanratkaisumenettelyssä eli välimiesmenettelyssä hyvin laajatkin riita-asiat saadaan kuitenkin tavanmukaisesti käsiteltyä Suomessa noin yhdessä vuodessa. Esimerkiksi Keskuskauppakamarin välimiesmenettelysääntöjen mukaan välimiehen on ratkaistava riitä yhdeksässä kuukaudessa ja nopeutetussa menettelyssä kolmessa kuukaudessa. Kyseiset aikarajat ja niihin liittyvä prosessisuunnittelu saattavat helpottaa kustannusten hallintaa jutuissa.

5.2. Oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen (keino 8)

Keino 8 on oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen. Arviomuistion mukaan oikeudenkäyntikulujen määrä voisi vähentyä, jos oikeudenkäyntimenettelyä uudistettaisiin niin, että tehtävää työtä olisi vähemmän.

Asianajajaliitto toteaa ensinnäkin, että oikeudenkäyntimenettely ei ole ainoa tekijä, joka vaikuttaa oikeudenkäynnin edellyttämän työn määrään. Myös aineellisen riita-asian monimutkaisuus ja sen intressi vaikuttavat vaadittuun työmäärään. Monimutkaiset ja korkeaintressiset asiat edellyttävät enemmän työtä kuin yksinkertaiset ja/tai matalaintressiset jutut.

Asianajajaliiton käsityksen mukaan voimassaoleva lainsäädäntö tarjoaa jo keinoja järjestää oikeudenkäynti niin, että oikeudenkäyntikuluja pyritään vähentämään. Tämä johtopäätös esitetään myös arviomuistiossa.

Ongelmana on kuitenkin se, että lainsäädännön suomia mahdollisuuksia ei aina käytetä, ja prosessit ovat tuomioistuimissa usein kankeita. Arviomuistiossa esitettyyn (s. 88) tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean lausumaan, jonka mukaan hitaus ja korkeat kustannukset eivät johdu prosessisäännöksistä, vaan prosessitodellisuudesta, onkin helppo yhtyä.

Jo sen varmistaminen, että oikeudenkäynnit kaikissa tuomioistuimissa ja isompien tuomioistuinten eri osastoilla olisivat aina samankaltaisia prosessinjohtoltaan, helpottaisi ja nopeuttaisi oikeudenkäyntejä ja sitä mukaa vähentäisi kuluja. Tätä voisi parantaa esimerkiksi tuomareille ja asiamiehille suunnatulla yhteiskoulutuksella.

5.3. Asianajajaliiton työtapareformi

Asianajajaliiton mielestä oikeudenkäyntimenettelyä ei edellä lausutusti ole tarpeen uudistaa säädöstasolla ainakaan merkittävästi, jotta oikeudenkäyntikuluja saataisiin alennettua. Asianajajaliiton mielestä oikeudenkäyntikuluja voitaisiin sen sijaan pyrkiä pienentämään monenlaisilla käytännön toimenpiteillä. Oikeudenkäyntimenettelyä tulisi kehittää ja ohjata sellaiseksi, että oikeudenkäyntikulut olisivat pienemmät.

Asianajajaliitto on esittänyt tällaisia keinoja oikeudenhoidon työtapareformia koskevassa ehdotuksessaan (<https://asianajajaliitto.fi/tyotapareformi/>). Tällaisia keinoja voisivat olla esimerkiksi:

- Kaikkiin riita-asioihin heti prosessin alkuvaiheessa sitova prosessisuunnitelma
- Valmistelun tehostaminen (esim. preklusiopäivän asettaminen aikaisessa vaiheessa, etäyhteyksien hyödyntäminen)
- Enemmän ratkaisuja pelkän kirjallisen valmistelun perusteella

- Todistelun tarpeen tunnistaminen ja todistelun tarkempi kohdentaminen
- Osaratkaisujen lisääminen

Olemassaoleva lainsäädäntö ei estä edellämainittujen keinojen ja niiden tyyppisten keinojen käyttämistä jo nyt.

5.4. Vähäisiä vaatimuksia koskeva oikeudenkäyntimenettely (Keino 12)

Keino 12 on vähäisiä vaatimuksia koskevan oikeudenkäyntimenettelyn kehittäminen. Asianajajaliitto pitää sinänsä hyvänä ehdotuksena, että vähäisille vaatimuksille olisi yksinkertaistettu menettely, joka mahdollistaisi myös pieni-intressisten asioiden käsittelyn ja oikeudellisten ratkaisujen saamisen niihin. Ennen tällaisen keinon edistämistä olisi kuitenkin perusteellisesti harkittava, olisivatko kuluttajariitalautakunnan ja/tai sovintomenettelyn kehittäminen parempia vaihtoehtoja. Arviomuistiossa ei kuitenkaan esitetä yksityiskohtaisia ehdotuksia asiasta, joten keinoon ei ole mahdollista ottaa tarkemmin kantaa tässä yhteydessä.

Tämän keinon selvittämistä ja vähäisiä vaatimuksia koskevan oikeudenkäyntimenettelyn valmistelua tulisi jatkaa.

Helsingissä 30. päivänä kesäkuuta 2021

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Hanna Räihä-Mäntyharju
Suomen Asianajajaliiton puheenjohtaja

LAATI Asianajaja Jarkko Männistö, Forssa
Pääsihteeri Niko Jakobsson, Helsinki

Suomen Asianajajaliiton lausunnot valmistellaan oikeudellisissa asiantuntijaryhmissä, joiden toiminnassa on mukana noin 120 asianajajaa. Tämä lausunto on valmisteltu siviiliprosessioikeuden asiantuntijaryhmässä.